

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาเรื่องป่าไม้เป็นปัญหาที่สำคัญระดับประเทศ โดยจะเห็นได้ว่าปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยได้ลดลงอย่างต่อเนื่องในอัตราที่รวดเร็ว ทั้งนี้จากภาพถ่ายทางดาวเทียม Landsat - 5 (TM) มาตรา 1:250,000 (กรมป่าไม้, 2538) พบว่าในช่วงปี พ.ศ. 2536 – 2538 พื้นที่ป่าของประเทศไทยได้ลดลงอย่างมากเฉลี่ยต่อปีลดลงปีละ 646,403 ไร่ ทำให้เนื้อที่ป่าคงเหลืออยู่เพียง 82.18 ล้านไร่ หรือ 25.62% ของพื้นที่ประเทศในส่วนของพื้นที่ป่าทางภาคเหนือที่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่มีความสำคัญมากที่สุด ในจำนวนป่าประเภทต่าง ๆ นั้นจากการสำรวจของกรมป่าไม้พบว่าในปี 2540 พื้นที่ป่าทางภาคเหนือเหลือเพียง 45.66 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 43.07 จากที่ในปี 2525 มีอยู่ถึง 54.84 ล้านไร่ ทรัพยากรป่าไม้ทางภาคเหนือซึ่งมีเนื้อที่ป่าไม้ทั้งหมด 11,678.369 ตารางกิโลเมตร แบ่งเป็นเนื้อที่ป่าไม้จังหวัดเชียงราย 3,819 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น 32.70% ซึ่งถือว่าป่าไม้ลดลงเมื่อเทียบกับป่าไม้จังหวัดเชียงรายเมื่อปี 2538 ถึง 0.4% (วิกฤตป่าต้นน้ำภาคเหนือ : มีทางออกโดยสันติวิธีหรือไม่ 2543) และจากการที่ป่าไม้ลดลงทำให้การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศของป่าทางด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย ยา ไม้พื้น และไม้ใช้สอยลดลง ก่อให้เกิดรายจ่ายของประชากรในท้องถิ่นเพิ่มขึ้น การลดลงของป่าให้มีสาเหตุหลายประการ เช่น การตัดไม้ ถางป่า การปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว การก่อสร้างขนาดใหญ่ และการขยายตัวของเมือง (แพรวพรรณ นาคขุนทด และคณะ, 2542)

จากสภาพปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ นำไปสู่วิกฤตปัญหาตามธรรมชาติ การเกิดความร้อน ความแห้งแล้ง แผ่นดินมีความชื้นน้อยลง ต้นไม้ไม่ผลิดอกออกผล แหล่งน้ำไม่เพียงพอกับการบริโภคใช้สอย ถ่านน้ำเหือดแห้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ดินเสื่อมคุณภาพเป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้นำไปสู่วิกฤตปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ จากชุมชนท้องถิ่นที่เคยอยู่อย่างสงบเพราะทรัพยากร ดิน น้ำ และป่า หมายถึงปัจจัยความมั่นคงของชีวิตซึ่งบัดนี้ชุมชนท้องถิ่นกำลังถูกแย่งชิงไป ทั้งจากบุคคลภายในชุมชนและบุคคลภายนอกชุมชน ความรุนแรงของวิกฤตปัญหาที่รุนแรงเข้าบีบคั้นให้ชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งต้องดิ้นรนหาทางออกในทุกวิถีทางการลุกขึ้นทวงถามสิทธิของชุมชนเรียกร้องความเป็นธรรมและความเท่าเทียมในสังคมในการจัด

การทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง โดยเฉพาะชุมชนในเขตป่าหรือใกล้เขตป่า ซึ่งมีแนวทางการจัดการป่าด้วยกลไกทางวัฒนธรรม ที่ก่อให้เกิดความสมดุลในการดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติในรูปป่าชุมชน ซึ่งเคยปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 200 ปี

ในสถานการณ์ที่ประเทศไทยกำลังเผชิญหน้ากับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ การฟื้นฟูป่าของประเทศไทยได้คืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ ต้องยอมรับสิทธิชุมชน และการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรคืนสู่ชุมชน รวมถึงสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการอันเป็นการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือในการช่วยรักษาระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อมอย่างยั่งยืนที่ผ่านมารัฐบาลได้ทุ่มงบประมาณ เพื่อดูแลรักษาป่ามาโดยตลอด จากการใช้กฎหมายมอบอำนาจให้เจ้าหน้าที่รัฐมาปกป้องป่า โดยการประกาศเขตป่าอนุรักษ์แล้วใช้กฎหมายเข้าไปจับกุมผู้ที่กระทำผิด ทำให้เสียงงบประมาณป้องกันปราบปรามอย่างมากในแต่ละปี แต่ผลที่ได้รับยิ่งลดลงทำให้ไม่สามารถหยุดยั้งการทำลายป่าในพื้นที่อนุรักษ์ได้จนเกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับข้าราชการป่าไม้จนกระทั่งทุกวันนี้ ซึ่งเป็นนโยบายการจัดการที่มองข้ามภูมิปัญญา และศักยภาพของคนในท้องถิ่น

การจัดการป่าชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของประเพณีการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมการผลิตเพื่อยังชีพในภาคเกษตร โดยจารีตประเพณี และความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นฐานของการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชน กับทรัพยากรธรรมชาติ ดังได้ปรากฏอย่างแพร่หลายในภาคเหนือ ชาวบ้านอาจเรียกป่าชุมชนแตกต่างกันออกไปตามกลุ่มของชาติพันธุ์หรือตามประโยชน์ใช้สอยหรือลักษณะที่ตั้งของป่า เช่น ป่าต้นน้ำ ป่าหน้าหมู่บ้านต้น (ยศ สันตสมบัติ, 2542) ป่าชุมชนทั่ว ๆ ไปจะเป็นป่าพื้นที่เล็กที่มีขนาดผันแปรตามพัฒนาการของชุมชนเป็นสิ่งเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับระบบนิเวศในท้องถิ่น (แพรวพรรณ นาคขุนทด และคณะ, 2542) สรุปแล้ว “การจัดการป่าชุมชน” เป็นการนำแนวความคิด “คนอยู่กับป่าแบบพึ่งพา” มาใช้ในลักษณะที่ชุมชนได้ดำรงชีวิตอยู่กับป่า กับระบบนิเวศใช้ความเชื่อประเพณี การพึ่งพิงซึ่งกันและกันของคนกับป่ามาจัดการเพื่อให้ป่าคงอยู่ และคนอยู่รอด

ดังนั้นชุมชนจึงต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ และปกป้องรักษาสิทธิของตนเอง ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกหวงแหนป่าที่เขามีสิทธิในการดูแล และการใช้ประโยชน์ได้ ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของป่าชุมชน การดำรงอยู่ของป่าชุมชนที่มีอยู่ รวมทั้งการขยายเพิ่มของพื้นที่ป่าชุมชนแล้ว ย่อมแสดงว่าพื้นที่ป่าของประเทศไทยได้มีการเพิ่มพื้นที่ขึ้นอย่างถาวรจึงถือได้ว่าแนวทางการจัดการป่าโดยชุมชนเป็นกลยุทธ์สำคัญในการเพิ่มพื้นที่ป่าโดยรวมของประเทศให้เป็นอย่างยั่งยืน สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของป่าชุมชนคือ ความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นแหล่งทุนในด้านผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางทรัพยากรหรือเรียกโดยรวมว่า

ทุนทางสังคม (ชุมชนเข้มแข็งทุนทางสังคมของไทย, 2542) ซึ่งเรื่องที่ต้องใช้ระยะเวลาอย่างยาวนาน โดยการใช้ความหมายของผู้นำชุมชนรวมทั้งองค์กรต่าง ๆ ภายในและภายนอกชุมชนโดยที่ทั้งหมดจะต้องมีแนวความคิดและความเข้าใจที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน หัวใจสำคัญของการจัดการป่าในรูปแบบ “ป่าชุมชน” คือการสร้างความร่วมมือในการดูแล และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ระหว่างประชาชนภาคต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการจัดการทรัพยากรความยั่งยืนของระบบนิเวศและคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคมโดยรวมด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมและประเพณีที่หลากหลายของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์การใช้และการพัฒนาทรัพยากร

บทเรียนที่แสดงให้เห็นว่าการจัดการป่าไม้โดยชุมชนยังเกิดผลสำเร็จแล้วในระดับหนึ่ง สามารถพิสูจน์ได้ว่าคนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้ ได้แก่ ชุมชนหนองบัว อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน บ้านป่าสักงาม อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย, ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ป่าชุมชนบ้านยู้ง ตำบลจอมพระ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน และอีกหลายหมู่บ้าน หลายแห่งในชุมชนท้องถิ่นภาคเหนือที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ ทั่วไป ซึ่งสามารถรวมตัวรวมกลุ่มกันในการจัดการทรัพยากรในรูปป่าชุมชนได้อย่างเป็นธรรม และยั่งยืนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่รุนแรงมาจากภายนอกชุมชน ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนด้วยตนเองเป็นการลดความขัดแย้งระหว่างคนกับป่า คนกับคน ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ โดยมีองค์กรของรัฐเป็นผู้ชี้แนะให้การสนับสนุนสร้างความรู้สึกรักให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้ได้เข้าใจ และตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาที่ยั่งยืน บ้านสันหลวงสามัคคี หมู่ที่ 8 บ้านสันสามัคคี หมู่ที่ 9 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย เป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่มีการอนุรักษ์การพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในรูปของป่าชุมชนมากกว่า 10 ปี นับแต่ปี พ.ศ. 2537 – 2546 โดยป่าชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคี หมู่ 8 มีเนื้อที่ประมาณ 45 ไร่ โดยแบ่งเป็น 2 แปลง แปลงที่ 1 จำนวน 25 ไร่ แปลงที่ 2 จำนวน 20 ไร่ เข้าร่วมโครงการปลูกป่าในปี พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ที่มีอยู่เดิม และปลูกป่าเพิ่ม ในปี พ.ศ. 2540 รัฐบาลได้จัดโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ 50 เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าไม้ถวายเป็นราชสักการะโรงเรียนบ้านสันหลวงสามัคคี และชาวบ้านหมู่ 8 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ได้ตระหนักในปัญหาวิกฤตการณ์ป่าไม้ อันเป็นผลกระทบถึงความแห้งแล้ง และการขาดแคลนน้ำในท้องถิ่นเพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนรู้จักคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ และเป็นการถวายราชสักการะฯ

โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ฯ เป็นโครงการรัฐ - ราษฎร์ โดยมีรัฐบาลเป็นแกนนำ ในการดำเนินการที่ระดมความร่วมมือร่วมใจทั้งรัฐ เอกชน และประชาชนทั่วไปเพื่อดำเนินการปลูก ป่าทั่วราชอาณาจักรคืนความเขียวขจี และความร่มรื่นให้แก่แผ่นดิน และจะช่วยเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ของ ประเทศให้บรรลุตามนโยบายของรัฐบาล โดยณรงค์ให้คนในชาติทุกหมู่เหล่าให้ตระหนักถึงความ สำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาภัย ธรรมชาติที่เกิดขึ้น ทั้งยังเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในชาติมีใจรักต้นไม้ รักป่าไม้ และหวงแหน ทรัพยากรป่าไม้โดยมุ่งที่จะฟื้นฟูพื้นที่ในเขตอนุรักษ์บริเวณต้นน้ำลำธารที่มีป่าเสื่อมโทรมหรือถูก ทำลายแล้วประมาณ 5 ล้านไร่ ป่าไม้ที่ปลูกขึ้นใหม่จะเป็นป่าอนุรักษ์ถาวรตามกฎหมาย จึงห้ามมิให้ ผู้ใดเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า หรือแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนโดยมิชอบ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ทำความเข้าใจรูปแบบการจัดการและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่า ชุมชน
2. เพื่อศึกษาของเงื่อนไขของความสำเร็จในการจัดการและพัฒนาป่าชุมชน

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการจัดการป่าชุมชนให้มีแนวทาง และ เป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น
2. เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุง การส่งเสริมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยมุ่งเน้น ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

1.4 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคี หมู่ที่ 8 บ้านสันสามัคคี หมู่ที่ 9 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ลักษณะที่ตั้ง การคมนาคม ภูมิประเทศ และลักษณะภูมิอากาศ สภาพเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน สภาพป่าชุมชน การใช้ ประโยชน์ การอนุรักษ์ การพัฒนา การศึกษาวิธีการจัดการป่าชุมชนองค์กรชาวบ้านกับรูปแบบการ

จัดการความเข้มแข็ง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ การพัฒนา การเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับชุมชน โครงสร้างการจัดการประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา แผนงานจนก่อให้เกิดความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน

1.5 ขอบเขตพื้นที่

ในการศึกษาพื้นที่ศึกษา คือ 1. บ้านสันหลวงสามัคคี หมู่ที่ 8 2. บ้านสันสามัคคี หมู่ที่ 9 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ที่จัดการป่าชุมชนในรูปแบบของการจัดการป่าไม้ และการจัดการในรูปแบบของความเข้มแข็ง องค์กรชุมชนหมู่บ้านมีการจัดการพื้นฐานที่คล้ายกัน ขณะเดียวกันขนาดชุมชนเหมาะที่จะศึกษาทั้งสมาชิกองค์กรชาวบ้านมีความร่วมมือในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ของตน จนได้รับความสำเร็จในการเข้าร่วมประกวดป่าชุมชนระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับประเทศ

1.6 นิยามคำศัพท์ในการศึกษา

ป่าชุมชน หมายถึง ป่าซึ่งชุมชน กลุ่มประชาชน หรือสถาบันในชุมชนได้ร่วมกันจัดการรักษาไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชนในความหมายเป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาองค์ประกอบของความต้องการของประชาชนและประชาชนได้รับประโยชน์เข้าร่วมในการวางแผนการจัดการพื้นที่ป่าไม้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือยืนยาวตามความต้องการของชุมชนนั้น

ป่าชุมชนตำบลแม่เปา หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ของหมู่บ้านสันหลวงสามัคคี และพื้นที่ป่าไม้บ้านสันสามัคคี ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ที่ได้รับการอนุรักษ์จัดการโดยชุมชนเองและจัดการโดยหลักการกรมป่าไม้ ซึ่งชุมชนได้รับประโยชน์จากป่า เช่น ใช้เป็นแหล่งน้ำกิน น้ำใช้ แหล่งอาหาร และยาสมุนไพร

การจัดการป่าชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคี หมายถึง การที่ชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคีช่วยกันดูแลรักษาป่าชุมชนโดยการจัดตั้งระเบียบของหมู่บ้าน เพื่อใช้ในการควบคุมการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนเองซึ่งได้รับการสนับสนุนด้านความรู้เทคนิค การจัดการต่าง ๆ จากองค์กรรัฐ

หลักการจัดการของกรมป่าไม้ หมายถึง นโยบายของกรมป่าไม้ที่จะต้องคุ้มครองดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนในองค์กรชุมชนเข้า

มา มีบทบาท และมีส่วนร่วมในการจัดการรักษาทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบของป่าชุมชน ตำบลแม่เปา ซึ่งเป็นตัวอย่างในการศึกษาในครั้งนี้

การเข้าร่วมกิจกรรมป่าชุมชน คือ การดูแลรักษาการป้องกัน ส่งเสริม และการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยอาศัยองค์ประกอบด้านผู้นำชุมชน ที่มีความรู้ความสามารถ กับมีวัฒนธรรมชุมชนเป็นพื้นฐาน มีการเรียนรู้ และการรวมตัวในการหาสาเหตุ และหาทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนได้รับการกระทำต่อทรัพยากรธรรมชาติ ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าภายใต้บริบทของชุมชน

วิธีการแก้ปัญหา หมายถึง กลวิธีการใช้การขจัด หรือลดปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการเข้าร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน การตัดสินใจหาทางเลือก การวางแผนในการแก้ไขปัญหาลงมือปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันรวมถึงการรับผลประโยชน์ และการประเมินผลกิจกรรม

ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง ปัจจัยที่มีต่อความเข้มแข็งในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนบทบาทผู้นำชุมชน และจิตสำนึกของชุมชน

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างเหมาะสม การป้องกันบำรุงรักษาเพื่อประชาชนจะได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

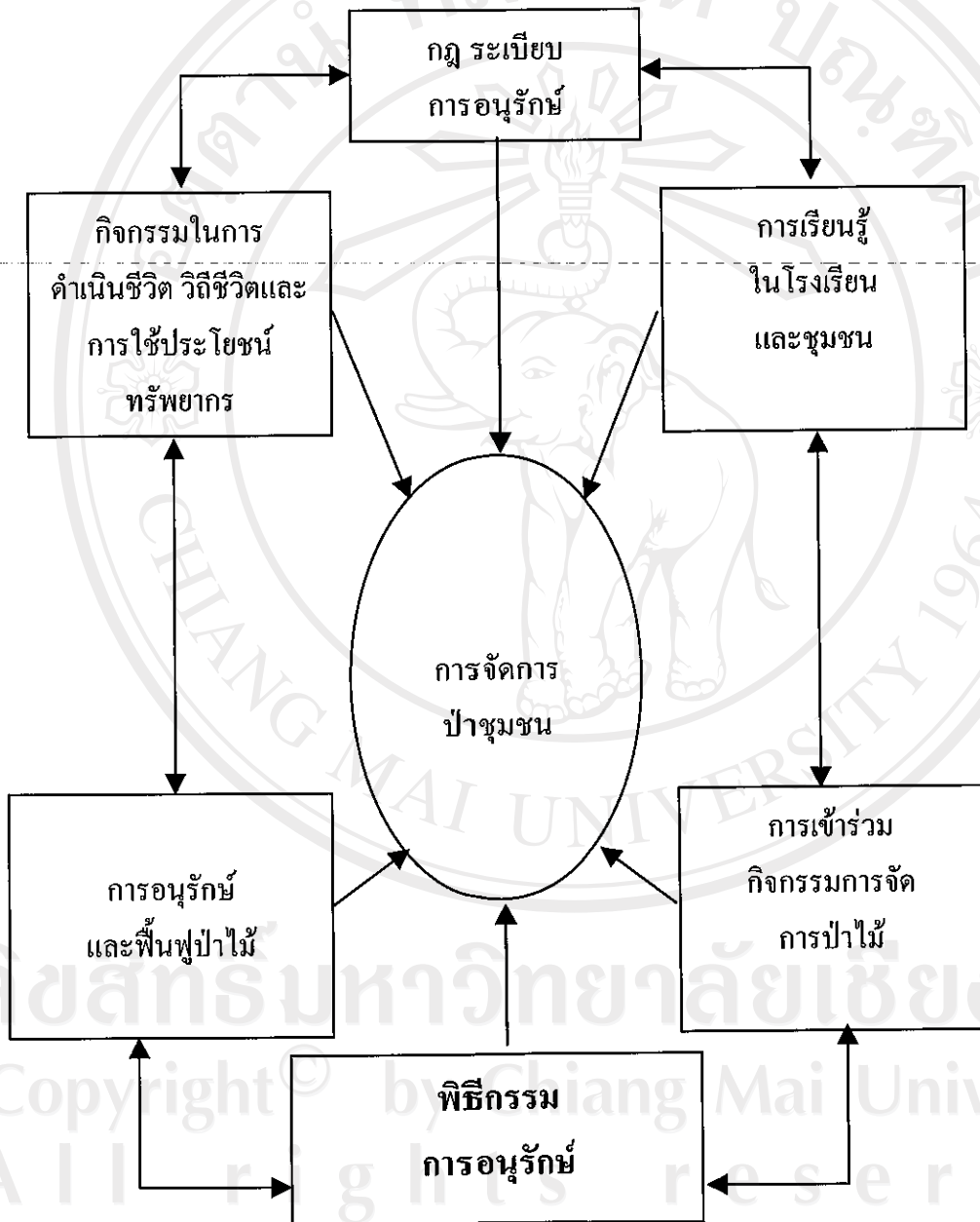
ประโยชน์ที่ได้รับจากป่าชุมชน หมายถึง การได้รับประโยชน์จากป่าชุมชนของชาวบ้าน ได้แก่ แหล่งอาหาร แหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งพืช สมุนไพร แหล่งไม้ก่อสร้าง ไม้ฟืน ไม้ใช้สอย และผลผลิตจากป่าชุมชนที่เลี้ยงสัตว์

วิถีชีวิต หมายถึง รูปแบบแนวทางในการใช้ชีวิตของชาวบ้าน

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การให้ประโยชน์ทั้งในส่วนบุคคล กลุ่มคน ชุมรมสมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัคร รูปแบบ ๆ เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกัน เช่น ร่วมกันคิดร่วมกันตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมทำการพัฒนา ร่วมรับผลประโยชน์

1.7 กรอบแนวคิดการศึกษา

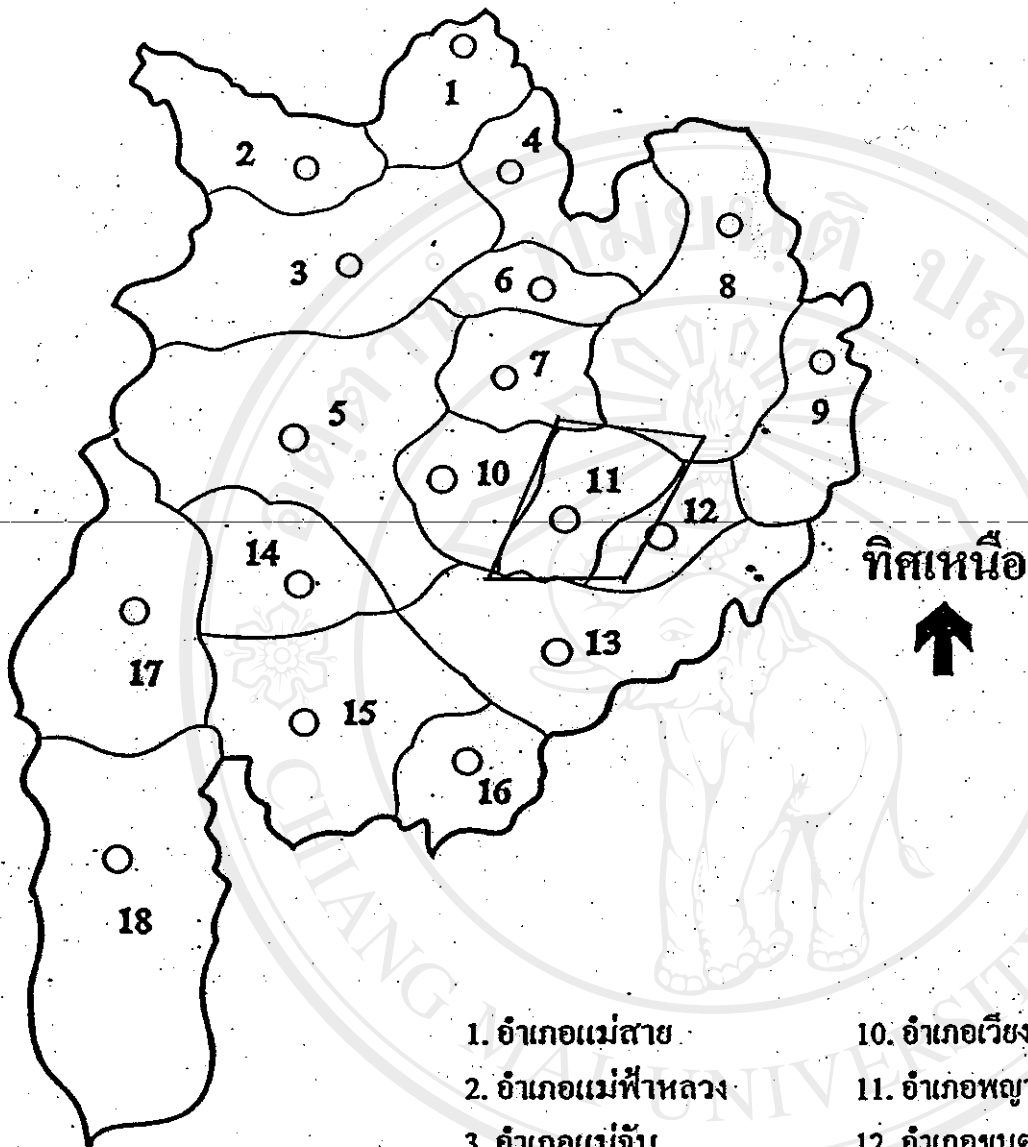
เงื่อนไขความสำเร็จด้านสังคม วัฒนธรรม และการเรียนรู้

ภาพที่ 1.1 แสดงแผนที่ประเทศไทย

1. อำเภอแม่สาย	10. อำเภอเวียงชัย
2. อำเภอแม่ฟ้าหลวง	11. อำเภอพญาเม็งราย
3. อำเภอแม่จัน	12. อำเภอขุนตาล
4. อำเภอเชียงแสน	13. อำเภอเทิง
5. อำเภอเมืองเชียงราย	14. อำเภอแม่ลาว
6. อำเภอกอยหลวง	15. อำเภอพาน
7. อำเภอเชียงรุ้ง	16. อำเภอป่าแดด
8. อำเภอเชียงของ	17. อำเภอแม่สรวย
9. อำเภอเวียงแก่น	18. อำเภอเวียงป่าเป้า

ภาพที่ 1.2 แสดงแผนที่จังหวัดเชียงราย การแบ่งเขตการปกครอง

